

Finnagård, Rottne den 26/2 1930.

2903

1

Lektor Erik Elgqvist, Växiö.

Efter mycket möda och mycket sökande har jag Staffans
lyckats uppspåra hur det gick till att rida "Staffans skede". skede.
Min sagesman är smeden Gustaf Sandström, Slätten Sörby, Rottne.
Han har många gåner varit med att rida "Staffans skede". De bru-
kade i sällskap rida från gård till gård upp till stora ingången
av stugan och de, som ärades av besöken, måste bjuda på trakter-
ing, och ingen ville vara sämre än sin granne. Det hände, att de
fingo så ~~mycket~~ mycket till "sitt bästa", att hästen fick vara
vettigare än ryttaren, om dessa ej råkade hem. Var det någon,
som ej förplägade ryttarna, så var han en "snålvarg".

Vidare följer en avskrift av "Staffans visa",
som då sjöngs. Sandström har, tack vare sitt goda minne, anteck-
nat några verser, som han kom ihåg, om det var flera kan han

ej bestämt säga, men det är i alla fall huvuddragen i Staffans visa,
som här skildras.

2903

Angående Lektor Elgqvists senaste artikel
i Smålandsposten att personer, som ägde "jultorror", "julkronor"
o dyl. kunde skänkas till Smålands museum. Om museet önskar er-
hålla den av mig i föregående brev upptecknade "jultorren", tror
jag ej det skulle möta något hinder.

2

Med utmärkt högaktning
Gunnar Johansson

Smilend
Korsvärd
Göteborg
1929/30

Samuel Johansson
Korsvärd / Rättare

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3.
2903

3

Staffans visa.

Staffan var en stalleddräng, stalleddräng
Han vattnar sina fålar fem, fålar fem
Allt för den ljusa stjärnan
Å inte synes dager än
Och ingen dager synes än
Fastän stjärnorna på himmelen de blänka
Å hej tummeliten falleralleralla
Hej tummeliten fallerallera
En gång jul, två gånger jul om året.

Så vattnar han den röda, den röda
Han ger dem alla föda, ja föda
Allt för den ljusa stjärnan
Å inte synes dager än
Och ingen dager synes än
Fastän stjärnorna på himmelen de blänka
Å hej tummeliten falleralleralla
Hej tummeliten fallerallera
En gång jul, två gånger jul om året.

Sen vattnar han den vita, den vita
Han ger dem alla lika, ja lika
Allt för den ljusa stjärnan
Å inte synes dager än
Och ingen dager synes än
Fastän stjärnorna på himmelen de blänka.
Å hej tummeliten falleralleralla
Hej tummeliten fallerallera
En gång jul, två gånger jul om året.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4
2903

Sen vattnar han den appelgrå, den appelgrå
Den hertigen brukar rida på, ja rida på
Allt för den ljusa stjärnan
Å inte synes daget än
Och ingen dager synes än
Fastän stjärnorna på himmelen de blänka
Å hej tummeliten falleralleralla
Hej tummeliten fallerallera
En gång jul, två gånger jul om året.

Ja kära mor i spisen, i spisen
Hon tog en bit av grisen, av grisen
Allt för den ljusa stjärnan
Å inte synes dager än
Och ingen dager synes än
Fastän stjärnorna på himmelen de blänka
Å hej tummeliten falleralleralla
Hej tummeliten fallerallera
En gång jul, två gånger jul om året.

2903

5

6.
2903
6

Ungdomens samlingsplats

var för byarna i Söraby även angränsande socknar var på Ekbacken i Löpanäs, förr kallad "Dansbacken". Ungdomen roade sig ~~ME~~ med de gamla folkdanserna, så som gammal vals, schottis, polka, pel-lekatt och "Du skåning" m.fl., men även roade de sig med de vack-
ra folklekarna.

Den manliga ungdomen roade sig även med kraft-
mätningar av skilda slag såsom "resa master", "lyfta fojtteveds-
stobbe", "lyfta på nackspänn", "hoppa bock", brottas, "draga
fingerkrök", "bryta arm" och lyfta på lyfttestenen.

7.
2903

7

Maistång

restes på de större gårdarna i socknen såsom Jonsgård och Vartorp,
varvid det dansades på logarna.

Im.

Narrvidlinge hd

Löraby sn

1929-30

Uppf. Gunnar Johansson

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—•••—
2903

8

Klok gumma.

Vid gamla tingshuset i Tjureda socken stod förr en gammal ek, som ingen tordes hugga ned. Den var litet troll-
dom i trodde man. I tingshuset bodde en gammal målare, som hette
Söderling. Hans mor gick under benämningen "klok gumma" och kunde
bota olika slags sjukdomar mest tandvärk, bölder o. dyl. Hon tog
en speta och körde hål i tandköttet eller bölden, så litet blod
eller var fastnade på spetan, så borfade hon hål i barken på eken
och satte fast spetan där, så var sjukdomen överflyttad. Därav
~~XXXXXX~~ orsaken att ingen tordes hugga ned eken. Denne skulle
nämligen få alla de sjukdomar "Mor S." gjort fast.

9.
2903

9

Villarpaskottet

sades den fått, som fått värk i kroppen utan föregående orsak. Detta skulle skjutas bort med villarpaskott, en av pil- eller törstetråd förfärdigad klynga. Den sjuke tillfrågades: "Vad har du fått i kroppen?" Denne svarade: "Villarpaskottet". - "Då skjuter ja bort att", varvid han släppte kilen i klyngan, och så skulle den sjuke vara botad.

10.

2903

10

Kornmärken

eller då det var lagom att så korn, tog man av enen eller eken. Kornmärket på enen bestod i den svampartade växt, som förekommer på stammen på en del enar, när det var utslagit, var det lagom att så korn. Angående eken brukade man säga: "När eken skyler vingen på duvan, då är det lagom att så korn." Härvid är att märka, att man förr använde det gamla sexradiga kornet, och det skulle sås senare.

2903

11

Fiskemärken.

"När häggen blommar, då leker braxen", är ock-
så ett gammalt märke. "Och ålen leker, när alelävet är så stort
som musöron (möss- eller råttöron)!"

12.
2903

12

Skatt.

I Ljungröret i Löpanäs säges, att man förr såg lyse om nätterna. Där skulle en skatt vara förvarad i en silverkista. Det mesta av röret är nu bortkört till nybyggnader i Rottne.

18.
2903

13

Källor.

Torpakälla i Löpanäs är bekant för sitt klara och goda vatten. Huruvida det förr användes som läkekraft är ej känt. Dock vet jag, att för en 10 år sedan, en person som hämtade vatten från källan till sin sjuka dotter. Hon vågade ej gå och hämta det, förrän det blivit mörkt. Hon sade: "Annars ska folk prata och tycka att en ä konstig, som tror på sånt, men jag tycker det kan väl åtminstone inte skada."

Cirka 200 m. från Torpakälla finns en annan källa, benämnd "Offerkällan", av vad orsak vet jag ej.

I vår äng finns en upplagd stor sten (omkring 80-90 cm. i genomskärning) med en stor fördjupning ovanpå. Man brukar kalla den "Dopstenen". Det är nästan alltid vatten i den. Det kan ju förefalla en likhet med de gamla dopfuntarna. Lika möjligt kunde den hava varit en läkedomsten. Man brukade

ju, enligt beskrivning, använda regnvatten, som fått stå på stenar
och ljumma i solskenet, till att läka och tvätta bort vårtor med.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—•••—
17
2903

14

Sonclaid
Sörviddinge
Sörby
Maj 1929

Mynd Gunnar Johanson
Finnevid Rötne

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15.
2903

15

Lyfttestenar

finns det tre stycken i Löpanäs, som jag vet om. En av dem kallas
"smörtrillingen" på grund av att den till fasonen liknar en gam-
maldags smörtrilling.

16.

2903

16

Vilosten.

"Sven-Erikas sten" är en vilosten och är belägen vid Löpanäs-Brittatorpsvägen och har fått sitt namn efter en, som hette Sven-Erik, som brukade sätta sig och vila på den.

17.
2903

17

Stenar.

"Gibboda stut" kallas en sten så stor som ett "Gibboda hus och är belägen i Gibboda i Bergs socken på gränsen till Ormesberga. .stut!"

En kastesten finns i Hjulatorp i Bergs socken. Kastesten. Den påstås hava kastats av jättarna emot Bergs kyrka, fast den ej nådde fram.

Vid Tors i Bergs socken fanns förr en stor Stenen, som sten på en bergssluttning. Den påstods båda olycka för den, som bådade olycka välte ned densamma, men en bonde däriifrån trodde ej på detta utan skulle visa sig modig, och tog ett järnspekt samt välte ned stenen. Då hördes ett gällt skratt inifrån berget, och han själv miste förståndet och sedan dess har alltid en i slakten fått detta i arv.

Vid Brittatorp finns två resta bautastenar, Bautastenar.
Skriv endast på denna sida!

den ena i en trädgård i Brittatorp, den andra på Ramsfälle cirka 15
min. väg från stationen.. De äro upptecknade i Smålands Beskriv-
ning.

18.
2903

18

Sm.
Forsvingskist
Söraby Sm.
1929-30

Uppf. Gunnar Johanson.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19.
2903

19

Vårdträd.

Hos G. Lindvall i Löpanäs Södregård finnes en lind, som anses vara gårdens vårdträd. Den har grenat ut sig, så den kanske mäter 15-20 meter rätt igenom.

Hos Lindvalls på Jonsgård i Söraby finnes en ek stående mitt i en åker. Densamma skall vara vårdträd och fridlyst.

Småland
Västervik
Toraby
Mars 1929/30

M. Gunnar Johanson
Finnegård, Rottne

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20.

2903

20

Näcken

skulle min mormor hava sett, när hon var ung. Det var i Innaren vid Brittatorp. Bönderna voro av någon anledning ovänner. De skrek och svuro där nere vid sjöstranden, då fick hon se en stor, svart häst komma frustande ur vattnet, springande upp mitt ibland bönderna. De själva hade dock ingenting märkt.

21.
2903

21

Trollberg.

Strax intill Bröttjaryd på gränsen mellan Söraby och Drevs socknar ligger ett stort berg, kallat Trollberget, även Strandsberg. Det finns en smal gång in i berget, och därinne är en stor grotta. Där tror man skall hava funnits troll. När jag var 12-14 år, var jag därinne. Vi hade lyse med oss, men då var jag nästan rädd.

2903

22

Kyrkklockan i "Klocksundet".

I Skavenässjön i Tjureda socken finns ett sund, som kallas "Klocksundet" av den anledningen, att trollen skall hava tagit en kyrkklocka från Tjureda kyrka, men sedan tappat den där. En "klok" gubbe sade, att de kunde få igen den, om de togo två tvillingstutar och drogo tillbaka klockan, men de fick inte säga något, så länge de voro på sjön. De fingo fatt på ett par tvillingtjurar och fingo upp klockan, och det gick bra ända tills de voro blott ett par steg från land, då den ene sade: "Nu är allt klockan vår", men då åkte klockan tillbaka på samma ställe igen. Det påstås, att det aldrig fryser mitt över klockan.

Sm.
Sörsaby

Uppst. 1929-30 Johansson, Gunnar
Finnsjövärd, Rottne.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

23.

2903

23

Valvramässebål.

På Löpanäs backe brukade man förr bränna valvramässebål Valborgsmässoafton. Det förekommer ännu ibland och det är rätt storslaget att se eldar långt borta, såsom i Tolg, Tjurredå, Borrlanda, Gasslanda, Nyborg och Betingetorp, när eldarna kasta upp sina ljuskaskader upp i skyn.

27
2903

24

Tröskningen

skulle vara avslutad till jul. Om detta ej var gjort, så ansågs råttorna hava rättighet taga sin del av skörden, som räknades från axen av kärven till bandet, och det ville man naturligtvis helst inte de skulle göra.

25

2903

25

Slaktningen

av julgrisen försiggick veckan närmast före julveckan. Nasse var då vanligen av enorm storlek, uppgående till cirka 150 kg. slaktad vikt. Fäslaktet förekom tidigare på hösten.

26.

2903

26

Ljusstöpningen

var en ganska viktig sak och föll vanligen på husfaderns lott och tillgick så, att man först snodde ihop (tvinnade) ljusvekegarn till den längd man önskade ljusen skulle hava. Så trädde vekarna på ljusspetorna, vanligen 4-5 st. av de stora, 7-10 st. av julgransljusen på varje sådan speta. Så doppades dessa veckor ned i stångor, innehållande en blandning av smält talg och varmt vatten, samt upphängdes på en ställning till torkning efter varje doppning. Innehållet i stångan påfylldes allt efter behov. Tregrensljusen voro mycket svårare att stöpa än vanliga.

27

2903

27

Brygden

av julölet försiggick i en därtill avsedd drickastänkare och bryggdes vanligen på kornmalt och enris. Förr i tiden användes även humle. Maltet tillreddes i hemmet. Först fuktades kornet i en stor balja, som sedan upptogs och torkades i badstugan. Kornet bringades därvid att gro. Kornet maldes sedan på hemkvarnen.

Småland
Leraby sv.

uppt. Gunnar Johansson
Leraby
1929-30.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

28.

2903

28

Bakningen

var rätt så ansträngande och tog mycken tid i anspråk och omfattade huvudsakligast rågbrödsbakning. Man bakade grovbröd, siktbröd, enbärslimpor, slaglimpor och sirupslimpor. Man bakade stora kakor och små kakor, som grannarnas barn skulle få, men man bakade även vetebröd, varvid av säregenheterna må nämnas julgubbar, julkärningar och julbockar m.m.

29.

2903

29

Julkosten

av vilken knekten, kyrkväktaren och de fattiga skulle hava sin del, dessa gingo vanligen omkring i stugorna och hämtade densamma. Julkosten bestod av bröd, slaktmat och juldricka samt traktering för den, som hämtade detsamma. Även bjöds på en supbrännvin. (En gammal historia från Söraby att kyrkväktaren, som då hette Spjut, ej vågade suppa sig full, hade en flaska med sig för att tömma suppen i.)

30.

2903

30

Sockenhantverkarnas arbete

försiggick i hemmen, man skulle då förSES med nya kläder och skodon. Naturligtvis var det roligt att få något nytt, men trots det var man ofta glad, när arbetet var slut. Ett gammalt ordstäv var brukligt om hantverkarna, som säger: "Dä ä rolitt när di komma, men dä ä roliare när di gå'a."

31.

2903

31

Julbordet

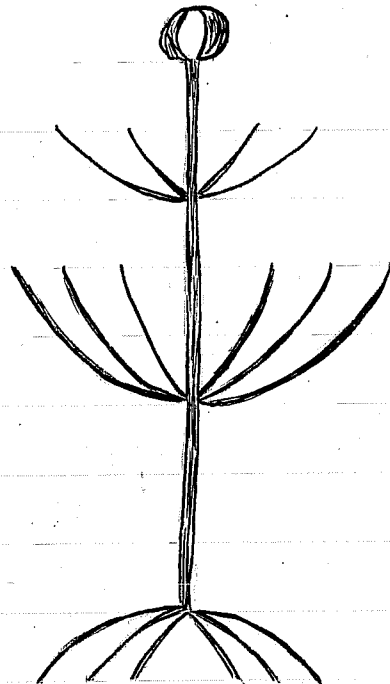
bestod av ett s.k. "slagbord", varpå uppdukades julskinkan och julkosten samt så mycket, som kunde tänkas i matväg, men mitt på bordet tronade "julatorren", en av trä och ståltråd förfärdigad "Julatorre" stomme överklädd med kulört papper.

32.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2903

32

"Jultorre" av trä och
ståltråd, klädd med ku-
lört papper. Cirka 60
cm. lång.

2903

33

Stugans prydande till jul.

Vid stugans prydande till jul ströddes nyhackat granris över golvet (mattor användes ej), på väggarna uppsattes bonader med bibliska motiv.

34

2903

34

Enar utänför dörren vid jul.

Utanför stugan placerades av gammal sed (vilket sker ännu) enar, cirka 3,5 - 4 meter långa, en på varje sida av ingången, Om detta skedde för att hindra "onda makter" är ej bekant.

25.

2903

35

Fåglanekarna

vanligen 2-6, uppsattes julaftons förmiddag och bundos ofta på
i jorden nedsatta störrar men bundos även på fruktträden.

36

2903

36

Julbrasan och julveden

skulle helst bestå av granved, som smäckte bra. Den skulle vara mycket torr.

37
2903

37

Julmåltiderna

(de viktigaste) började julafton med att "doppa grytan", varvid man stående tog plats runtom grytan, som stod i spisen. Man var försedd med brödkivor, som ömsom doppades i den sjudande grytan. Juldrickat och julmaten i övrigt stod på julbordet. Julaftons kväll åts risgrynsgröt. Till middag juldagen åts ärtvälling och fläsk.

38

2903

38

Julandakten.

Julandakten, som hölls julaftons kväll. Då församlades husets medlemmar i dagligstugan omkring bordet. Husfadern brukade börja med att läsa julevangeliet ur psalmboken, varpå det blev var och ens tur att läsa något. Till sist ~~lästes~~ lästes julpsalmerna.

Småland.
Norrvidinge
Svaby
uppt. av 1929 - 1930

Uppt. Gunnar Johanson
Finnagård, Rottne

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2903

39

Julottan

skulle alla bevista, som kunde komma åt. Det var en vacker färd, om det var klingande slädföre, att se alla stugorna utåt kyrkvägen upplysta med julljus. Hemfärden från julottan brukade fordom vara en tävlan om vem som kunde komma hem först. Han skulle bliva före de andra med arbetet hela det kommande året. (Sålunda berättas att en mindre jordbrukare, som ej hade häst, utan körde till kyrkan med oxar eller kor, omöjligt kunde komma först hem, men funderade på knep. Han band en hösäck på stängen framför dragarna, som dessa ansträngde sig av alla krafter att hinna upp. Jag behöver väl ej säga, att den gången kom han först hem från julottan.)

Småland
Mörbydalen
Graby
vinter 1929/30

prof. Gunnar Johanson
Finnegård, Rottne

Staffans skede

eller staffan skojja, som det kallades på denna orten, var en kappridning, som försiggick på annandag jul.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

40.
2903

40

Smaland
Nösvidinge
Greth
nyd. 1929-30

Oppl. av Mauden Gunn
dr. Finnjård, Potene

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

41

2903

41

Tomasnatt

måste kvarnarna stå stilla för då skulle tomtarna visitera kvarnarna.
En avlägsen släkting till mig, som var mjölnare i Möllekulla, på-
stod sig bestämt hava sett tomtar i den kvarnen.

49
2903

42

Julnattens årsgång.

Julnatten skulle den gå årsgången, som ville veta
det kommande årets händelser, och tillgick så, att man mycket tyst
gick runt kyrkan tre slag, varje gång blåsande i myckelhålet. Då
fick man se, vad som skulle hända. Men man fick ej säga ett ord.
Sålunda berättas, att en kyrkoväktare i Söraby alltid brukade gå
årsgången. En gång skulle två drängar från Norraby följa med.
Först mötte de en tomt. Sedan mötte de en höna, som sade: "Jag
skall hoppa till Stockholm i kväll", men då bröt den ene drängen
tystnaden i det han sade: "Å skit, du hoppar inte så långt! Så fick
de ej se mer den kvällen.

48.
2903

43

Om solen skiner juldagen

om ej mer än så lång tid det tager för en ryttare att hoppa på
en häst, påstås det betyda en bra gröda kommande året.

Småland
Sörby lvs.

Es. Johansson
1929-30.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

44
2903

44

Järul.

Angående ordet järul, vet de jag frågat om
saken ingenting att förtälja.

Esther

Skriv endast på denna sida!